

De Siberische strafkampen van CARL DE KEYZER

GENT
Eigen berichtgeving
Armand Plottier

Toen Magnum-fotograaf Carl De Keyzer het aanbod kreeg om een strafkamp in Siberië te bezoeken én te fotograferen, aarzelde hij geen seconde. "Zo'n kans krijg je immers hoogst zelden", aldus De Keyzer. "Zelf heb ik ten slotte 45 kampen bezocht en - zonder er nu een wedstrijd van te willen maken - dat werd nooit eerder toegestaan."

In augustus 2000 was ik in Krasnojarsk (Siberië) voor een workshop met twaalf lokale fotografen. En van het een kwam het ander. Aanvankelijk kreeg ik de toestemming - lees : een briefje van een generaal - om tien kampen te bezoeken, waaronder het 'kamp 27', het modelkamp bij uitsteking.

"Naarmate we verder reisden dan 'kamp 27' kregen we het moeilijker. In één van de Siberische dorpen waar we tijdens onze reis aanbelandden stelde ik de vraag of er ooit journalisten of fotografen op bezoek waren geweest. En wat bleek? In een ver verleden - zo'n dertig jaar geleden - was er eens een Chinees op bezoek geweest.... (lacht) "Maar goed: vandaag bestaan er nog ongeveer 135 kampen in de regio Krasnojarsk. Die gevangenis zijn bevolkt door meer dan 1 miljoen gevangenen - vaak zware criminelen. Ooit waren het er 12 miljoen, in de jaren vijftig."

Naar schatting kwamen er tussen 1918 en 1956 vijftien à dertig miljoen Russen om in de 'Goelag' - de naam waaronder de Russische strafkampen berucht werden.

"Eventjes heb ik de illusie gehad dat ik met mijn foto's een getuigenis zou kunnen afleggen. Al snel werd duidelijk dat men mij als een soort marionet wilde gebruiken. Mijn reis in Siberië leek echt op een kleine groepsreis, een toeristische rondleiding. Wat doe je dan? De rooskleurige situaties die men mij voorschotelde ging ik - letterlijk en figuurlijk - sterk in de verf zetten. En wat ik zag en meemaakte in 'Kamp 27' ging ik ook 'doortrekken' toen ik foto's in de andere kampen maakte. Moeilijk is dat niet, hoor. Toch heb ik geprobeerd om met 'de blikken' van de geportretteerde mensen te werken. In hun ogen moet je de realiteit kunnen aflezen. Naar ik hoop is dat gelukt. Ooit, vijftien tot twintig jaar geleden heb ik *De Goelag Archipel* van Aleksandr Solzjenitsyn gelezen en ik verwachtte dan ook in een grimmige omgeving terecht te komen. Niets was minder waar. 'Kamp 27' heeft echt Hollywoodtrekken, kan je zelfs als 'Disneyland-achtig' omschrijven. Allerlei door de gevangenen zelf

vervaardigde ornamenten 'versieren' dit kamp : schilderijen die Ruslands glorie moeten verheerlijken, Egyptische pyramides, houten windmolens à la Don Quijote, metalen miniatuursoldaatjes... Een bont allegaartje waarbij je je ook de bijbehorende kleuren - overwegend lichtblauw en lichtgroen - moet voorstellen."

"In Krasnojarsk - de stad zelf - is er een zestal kampen. Je kunt ze in principe als fabrieken beschouwen. Er wordt van alles gemaakt : meubelen, houten beertjes - het symbool van Rusland - of romantische schilderij-

Vertrouwd zijn met het surrealisme, met René Magritte helpt wel als je naar Siberië afreist'

tjes. Die meubelproductie moet je echt niet onderschatten. Tegen die kampen kan gewoonweg niemand concurreren. De gevangenen - momenteel ongeveer één miljoen - zijn gratis werknemers."

"Dan heb je ook nog de 'dorpskampen'. Zo'n zeshonderd kilometer buiten Krasnojarsk bezocht ik er vijf. Daar worden varkens gefokt, kippen gekweekt, net zoals tijdens het oude Sovjetregime. Wat ik daar aan infrastructuur te zien kreeg - in die vooraf geselecteerde kampen - bevond zich in een treurige staat. Vergelijk het met Bosnië tijdens

de oorlog : her en der kapotte tractoren, defecte machines. Onvoorstelbaar!"

"En dan had je nog een categorie van kampen waar ik niet mocht fotograferen : gevangenis die diep in de bossen lagen en op 'cowboyforten' leken."

Waarom we daar niet binnen mochten? "Altijd werd er wel een excuus gevonden : er had net een brand gewoed, of men had een overstroming te verwerken gehad."

"'s Nachts bleven alle kampen onherroepelijk dicht voor 'bezoekers'. Doorgaans slapen er ongeveer dertig tot veertig gevangenen in een gemeenschappelijke slaapzaal."

"Eén keer zag ik een kamer waar slechts acht gevangenen sliepen. Naar men mij vertelde bleek het om 'een sectie' seriemoordenaars te gaan. Stuk voor stuk hadden ze gemiddeld vijf tot tien mensen vermoord. Nog sterker was het verhaal van de 'mascotte'. Die 'mascotte' bleek helemaal alleen in een cel te zitten. De man had dan ook niet minder dan 36 mensen vermoord."

"Apetrots wilden de bewakers hem tonen - de stevige deur van zijn cel werd wijd opengegooid - maar de man vertikte het om naar buiten te komen. Ook niet voor de beroemde fotograaf uit het buitenland. (lacht)"

"De sfeer in de kampen was dus niet grimmig. In principe leidden de gevangenen er een rustig leven. De discipline die er heerst is wel keihard : de bewakers zijn doorgaans zelf gevangenen."

Zou er gefolterd worden? "Ik weet het echt niet. Vaak zag ik wel gevangenen met toegetakelde gezichten. En wie door ziekte geveld werd, had het ook niet makkelijk, want er is een acuut gebrek aan geneesmiddelen. Ik

heb zelf tijdens mijn reis TBC opgelopen...."

"En ja, politieke gevangenen kom je ook nog tegen in de kampen. Een politieke tegenstander van de - inmiddels verongelukkete-Russische generaal-politicus Lebed werd tijdens een verkiezingscampagne gewoon voor een poosje in een kamp opgesloten."

"Tijdens een van de gesprekken die ik met de gevangenen voerde, vroeg een van hen - die al 35 jaar achter de tralies had doorgebracht - om Genève te waarschuwen. Men wou hem vrijlaten en dat wilde hij duidelijk niet. Via zijn televisietoestel had hij vernomen dat de wereld buiten zijn veilige cel geplaagd werd door overstromingen en daarom verzetten hij zich met hand en tand tegen het openen van zijn celdeuren. Waarom ik Genève moest waarschuwen? Misschien omdat die stad iets met mensenrechten te maken had?"

"In totaal heb ik zes maanden in Siberië doorgebracht, tijdens die periode heb ik - door het gereis en de administratieve besloomingen - hooguit negentig uren kunnen fotograferen."

"Ik hou van foto's met een dubbele bodem. Foto's die geïnspireerd zijn door schilderkunst, poëzie en film. Vertrouwd zijn met het surrealisme, met René Magritte helpt wel als je naar Siberië afreist...."

Carl De Keyzer: Zona - Siberische gevangenis kampen, vanaf 4 april tot 8 juni, Caermersklooster (Provinciaal Centrum voor Kunst en Cultuur), Vrouwebroersstraat 6 (Patershol 6), 9000 Gent, dagelijks van 10 tot 17 uur, gesloten op maandag. Gratis toegang.

Zie ook *De Morgen Magazine*, pagina 14

Carl De Keyzer (m.) in Russisch gezelschap tijdens zijn Siberische tocht.

(Foto Carl De Keyzer)